

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ У НІМЕЧЧИНІ ТА В УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНА КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

У сучасних умовах євроінтеграції важливим є розширення аналітичних знань щодо організованої злочинності та її проявів. Метою даної статті є порівняльний аналіз кримінологічної характеристики організованої злочинності у 2-х країнах, що заповнює певні прогалини щодо цієї проблеми, яка в такому аспекті до цього часу в українській кримінологічній літературі не розглядалася.

У Німеччині з 1992 р. поряд із загальною статистикою злочинності щорічно публікується «Доповідь про стан організованої злочинності». Відповідальною за її підготовку є федеральна кримінальна поліція (ВКА – Bundeskriminalamt), яка співпрацює з кримінальною поліцією окремих земель, федеральним поліцейським директором, центральним офісом служби розслідувань німецької митниці. Усі вони до 1 лютого кожного року надсилають ВКА статистичні відомості [10; 7, с. 69].

Для збирання статистичних даних використовують робочу категорію «організована злочинність», затверджену в травні 1990 р. міністерством внутрішніх справ і юстиції. Організовану злочинність становлять сплановані злочини, мотивами яких є пошуки прибутків або бажання влади. У таких злочинах беруть участь більше 2-х осіб, які діють із загальним умислом певний проміжок часу на засадах розподілу завдань, використовуючи (а) комерційні або схожі на бізнесові структури, (б) насилля чи інші методи, придатні для залякування або (в) вплив на політиків, ЗМІ, державну адміністрацію, судову систему, комерційні структури і промисловість. Це тлумачення не закріплено в законі, але воно служить підґрунтям, на якому провадиться розслідування, а також збирається статистична інформація [5, с. 187, 188].

Групу можна віднести до організованої, якщо злочинна поведінка її членів відповідає загальним характеристикам, наведеним у цьому визначенні, а також хоча б одній спеціальній характеристиці з перелічених у пунктах «а» – «в» (зрозуміло, що деякі групи можуть підпадати під 2 і навіть під 3 критерії).

Із 90-х років ХХ ст. і Кримінальний, і Кримінально-процесуальні кодекси ФРН зазнали певних змін, що вплинуло на боротьбу з

організованою злочинністю. У 1992 р. було прийнято Закон про боротьбу з торгівлею наркотиками та іншими формами організованої злочинності, у 1998 р. – Закон про вдосконалення боротьби з організованою злочинністю [8, с. 337], якими вводилися нові обтяжуючі обставини для злочинів у комерційній сфері або вчинених бандами (генгами). Крім того, криміналізувався такий злочин, як відмивання брудних грошей, а також впроваджувалася низка інших технічних заходів, ускладнюючих отримання прибутку від злочинів.

Зміни в Кримінально-процесуальному кодексі стосувалися розширення оперативно-розшукових методів: перехоплення інформації з різних засобів комунікації, агентурних операцій, таємних способів спостереження, які допомагають дослідити кримінальне середовище в цілому, а не тільки конкретний злочин [8, с. 337]. Ці методи вважаються проактивними.

Розглянемо загальну криміногенну обстановку в цих 2-х країнах. У 2005 р. в Німеччині зареєстровано 6 391 715 злочинів (населення країни складало на той час 82 501 000), розкрито злочинів 55% [9, с. 18]. В Україні за той же період зареєстровано 485 725 злочинів, розкриття – 64,5% [3].

І в Німеччині, і в Україні найбільшу питому вагу серед усієї злочинності становлять крадіжки – 42, 6% і 38 % відповідно, їх розкриття в Німеччині становить 29, 5%, в Україні – 56, 3 %. Німецькі правоохоронці ретельно реєструють усі заявлені випадки, не дуже переймаючись тим, чи буде мати та чи інша кримінальна справа перспективу судового розгляду, чого вітчизняним, на жаль, бракує.

Другий за поширеністю злочин у Німеччині – шахрайство та його різновиди, питома вага якого становить 15% від усієї злочинності. В Україні аналогічний показник є набагато нижчим – 3,7%. І це в той час, коли значний відсоток громадян нашої держави потерпає від шахрайських дій злочинців на ринку нерухомості, коли існують серйозні проблеми із цим видом злочинів у кредитно-банківській сфері, газово-промисловому комплексі тощо. Звернімо увагу на високий показник розкриття даного виду злочину німецькою поліцією – 83%.

У 2005 р. злочини в царині незаконного обігу наркотиків в Україні становили 13, 3%, у Німеччині – 4,3%, Коефіцієнт умисних убивств у Німеччині дорівнював 2,9 на 100 тис. населення, а в Україні – 7, 0 [9; 3].

Що стосується, власне, організованої злочинності, статистика ВКА обчислює організовані групи за кількістю розслідувань. У 2005 р. проведено 650 розслідувань, тобто виявлено 650 груп (у 2004 р. – 620). Найбільше число порушених кримінальних справ (починаючи з 1996 р.)

зафіксовано у 2000 р. – 854. До 2004 р. показники знижувались, а у 2005 р. (як уже було вказано) порівняно з попереднім роком відбулося незначне зростання (на 5 %).

У зв'язку зі специфічними характеристиками у тлумаченні організованої злочинності у Німеччині, до 616 розслідувань було застосовано згаданий раніше критерій «а», до 311 – «б», до 180 – «в» [10].

В Україні у 2005 р. виявлено 567 організованих груп (ОГ) і злочинних організацій (ЗО) [2]. Згідно з іншим джерелом МВС (експрес-інформацією про стан злочинності) – 551 ОГ і ЗО [3]. Як бачимо, порівняно з попереднім роком відбулося зниження на 21% (у 2004 р. було виявлено 695 ОГ та ЗО).

Поліцейська статистика Німеччини надає також інформацію про чисельність підозрюваних осіб. У 2005 р. їх нараховувалося 10641 (11380 у 2004 р.). Ця цифра набагато перевищує число осіб, які вчинили злочини у складі ОГ і ЗО в Україні, яких було виявлено 2282 [2].

Цікаво дослідити національний склад організованих груп. Переважну більшість (40,9% підозрюваних) становлять громадяни Німеччини, хоча 18,5% із них народилися в інших країнах, найчастіше в Російській федерації, Казахстані, Польщі, Туреччині. Особи інших національностей склали 59,1%, у тому числі турки – 8, 8%, італійці – 4,4%, поляки – 4,3%, литовці – 3,6%, росіяни – 1,6%.

Як і в попередні роки, організовані групи, де домінували німці, займалися в основному контрабандою й торгівлею наркотиками, як правило, кокаїном і канабісом. Ці злочини посідали 36% у структурі вчинених ними злочинів. Інші злочини були пов'язані з комерційною діяльністю – 20%, проти власності – 12% [10].

Організовані групи, що об'єднували турків, вчиняли злочини, теж пов'язані переважно з контрабандою й торгівлею наркотиками (62%); найчастіше це був героїн, що переправлявся через Балкани. Із них 9% злочинів – це так звані «нічні розваги», тобто торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації, незаконними азартними іграми тощо. По 6% припадало на злочини у сфері комерційної діяльності та злочини проти власності.

Групи, які склались з поляків, учиняли злочини в основному проти власності (52%), податкові й митні злочини.

Російські організовані групи були відповідальними за злочини, пов'язані з кримінальним автобізнесом, відмиванням брудних грошей і торгівлю людьми, хоча їх кількість порівняно з 2003 р. суттєво зменшилась.

Українські статистичні дані свідчать, що тільки 2,5% груп були сформовані на етнічній основі [3]. Іншої інформації щодо національного складу ОГ і ЗО немає.

Порівняємо сфери, у яких вчиняють злочини організовані злочинці досліджуваних нами країн. У Німеччині найбільше було виявлено груп, що вчиняли злочини, пов'язані з наркоторгівлею й контрабандою наркотиків (225, тобто 35% від усіх виявлених груп). 111 груп (17%) учиняли злочини проти власності, серед яких найбільшу питому вагу (майже 80%) посідають крадіжки автотранспорту. Більшість викрадених автомобілів переправлялися для продажу в Польщу, Литву, Росію, Україну. Третю позицію (89 груп – 14%) посідають злочини в комерційній сфері, до яких відносять фінансові злочини. Найпоширеніше з них – шахрайство. Серед розслідуваних справ 8 % стосувалися кримінальної діяльності в царині незаконної імміграції. Майже 8% – це групи, які вчиняли митні й податкові злочини. Злочини, пов'язані з «нічним життям», характерні для 7 % від числа всіх виявлених груп. Найбільша питома вага припадає на незаконну торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації й організовану проституцію. Підробляли гроші або документи 4,3% груп. Злочини, в яких домінує насилля (розбійні напади на банки й вимагання) також складають 4,3%. Незаконна торгівля зброєю, її контрабанда характерна для 1,4 % груп, злочини проти довкілля – для 0,3%. На інші види кримінальної діяльності припадає 1,7 % злочинів, які вчинили учасники виявлених груп. У Доповіді наголошується, що кожна 5-та група вчиняла різні види злочинів [10].

У 2005 р. в Україні серед виявлених злочинів, учинених організованими угрупованнями, переважають крадіжки і злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів – по 13%, службові злочини – 5%, розбої – 4,5%, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем – 3%. Виявлено 65 злочинів (0,8%), передбачених ст.209 КК України, – легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Якщо порівнювати вчинені злочини за їх спрямованістю, то згідно з даними Департаменту інформаційних технологій 80% злочинів мали загально-кримінальну спрямованість, 20% – економічну [3]. Якщо порівнювати за даним критерієм самі виявлені ОГ і ЗО, то співвідношення груп загально-кримінальної й економічної спрямованості становить 68% і 32% (відповідно) [2]. Ці дані суперечать одне одному й потребують окремого дослідження критеріїв віднесення у відомчій статистиці МВС того чи іншого злочину ОГ чи ЗО до загальнокримінального чи економічного.

Зменшення кількості виявлених ОГ і ЗО в Україні можна було б вважати позитивним фактом, якби відповідні міністерства, відомства зосередили увагу, наприклад, на ліквідації ОГ, що охоплюють злочинців, які діють в органах влади й управління, в царині приватизації, у системі АПК. Але таких злочинних спільнот було виявлено тільки 6% від загальної кількості ОГ. Не випадково, Президент України на засіданні РНБО в лютому 2007 р. наголосив, що відповідно до платіжного балансу з початку 2004 р. по жовтень 2006 р. офіційний відток капіталу становить 12,9 млрд. дол. США [4]. Виникає запитання: якою ж є реальна частка організованої злочинності у цій сумі?

Основна частина виявлених в Україні груп (71%) функціонувала до одного року, що не підтверджує їх особливо небезпечного характеру з огляду на обсяги тіньової економіки й політичні реалії недалекого минулого. Міжнародні зв'язки виявлено у 8 % організованих злочинних спільнот, корупційні – лише в 4,5%. Зауважимо, що в Німеччині 85% груп мали міжнародні зв'язки, а вплив на політиків, ЗМІ, державну адміністрацію, судову систему, комерційні структури і промисловість мали 29% виявлених ОГ.

Що стосується чисельності учасників у кожній ОГ в Німеччині, то в середньому їх налічувалося по 16 осіб. Тридцять груп нараховували 50 і більше підозрюваних [10]. Аналогічні дані по Україні свідчать, що 49% груп налічували 3 особи, 45% склалися із 4 – 10 осіб, і тільки 2,6% усіх ОГ і ЗО включали в себе від 11 до 20 осіб [2]. Отже, можна зробити припущення, що правоохоронні органи виявляють не всіх осіб, причетних до діяльності організованих угруповань.

Збитки від злочинів організованої злочинності в Німеччині у 2005 р. були оцінені в 688 млн. євро. У результаті розслідувань попередньо було конфісковано майна на суму 97 млн. євро [10].

Підведемо підсумки наведеному. Проаналізовані статистичні дані щодо стану організованої злочинності у цих 2-х країнах свідчать, що німецькі правоохоронні органи націлені на викриття ОГ, великих за чисельністю, багатонаціональних за складом, з високим рівнем кримінальної спеціалізації. В Україні, незважаючи на постійне наголошення небезпечності для держави дій організованої злочинності, що проникла майже у всі сфери економічного й політичного життя, система кримінальної юстиції націлена на виявлення злочинів організованої злочинності першого (нижчого) рівня, для якого характерно вчинення загальнокримінальних злочинів [1,с.51]. Багато в чому такий стан справ пов'язано з тим, що до цього часу основним критерієм в оцінці роботи правоохоронних органів, на жаль,

залишаються кількісні показники злочинності й відсоток розкриття злочинів. А це викликає фальсифікацію результатів роботи різних підрозділів, призводить до процентоманії. А такий підхід «дутих» цифр і плану на виявлення, розкриття, передачу кримінальних справ до суду є пасткою. Оцінювання роботи правоохоронців за таким критерієм априорі не передбачає всебічної, копійної, узгодженої між усіма підрозділами діяльності, спрямованої на виявлення й ліквідацію всіх сегментів злочинних організацій [6].

Одне з головних завдань правоохоронних органів у всьому світі – повна реєстрація злочинів. Це має стати головною метою й українських сил правопорядку. І не потрібно боятися зростання показників, які можуть свідчити про кращу роботу правоохоронців, їх активність, а значить, зменшення обсягів латентної злочинності.

Необхідно кардинально переглянути систему звітування правоохоронних органів і критерії оцінки роботи їх різних підрозділів. У багатьох країнах світу офіційну кримінально-правову статистику перевіряють за допомогою альтернативних джерел інформації. Загальноприйнято в більшості європейських держав, США, Канаді опитувати громадян про те, чи ставали вони жертвами злочинів протягом останнього року (півроку). Зіставлення офіційних даних з такими віктимологічними дослідженнями дає точнішу «картину» ситуації. Хоча, звичайно, цю методику можна застосувати не до всіх злочинів. Іншим критерієм оцінки в країнах сталої демократії є громадська думка. Оскільки повідомлення у пресі щодо вчинених злочинів, корупційних дій тієї чи іншої службової особи є приводом до порушення кримінальної справи, необхідно звернути увагу керівництва МВС, СБУ, генерального прокурора на важливість відстеження матеріалів преси, звернень громадян та оприлюднення звітів про результати роботи на цьому напрямку [6].

Список літератури: 1. *Даньшин І.М.* Усталені форми злочинності (кримінологічний нарис). – Х.: Акта, 2002. – 110 с. 2. Про результати боротьби з організованими групами і злочинними організаціями за 12 місяців 2005 р. // Інформ.-стат. зб. – К.: ДІТ, МВС; МВС, 2005 р. – 29 с. 3. Про стан злочинності на території України за 12 місяців 2005 р. // Департамент інформ. технологій МВС України. – К., 2006. – С. 1-10. 4. *Сірук М.* Відтік // День. – 2007. – № 29 (17 лют.). – С. 1. 5. *Шостко О.Ю.* Визначення поняття «організована злочинність» у зарубіжній кримінології // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2006. – №1 (44). – С. 180-191. 6. *Шостко О.Ю.* Процентоманія // Дзеркало тижня. – 2006. – №

18 (13 трав.). – С. 6. **7.** Developing an EU Statistical Apparatus for Measuring Organised Crime, assessing its Risk and Evaluating Crime Policies: Final Report / Ed. By *E. Savona, C. Lewis, B. Vettori*. – 2005. – 200 p. **8.** Organised Crime in Europe. Concept, Patterns and Control Policies in the European Union and Beyond / Ed. by *C. Fijnaut and L. Paoli*. – Springer, 2004. – 1074 p. **9.** Police Crime Statistic 2005 / http://www.bka.de/pks/pks2005ev/pcs_2005.pdf **10.** 2005 Organised Crime Situation Report/June 2005 http://www.bka.de/lageberichte/ok/2005kf/lagebild_ok_2005_kurzlage_englisch.pdf

Надійшла до редакції 27.03.2007 р.